

Orlando FIGES

SĂ-MI TRIMIȚI
UN CUVÂNT
DIN CÂND ÎN CÂND
O poveste de dragoste și supraviețuire în Gulag

Traducere de Daniela Rogobete

POLIROM
2019

Modul ei de a face față despărțirii era să aibă tot timpul o ocupație. S-a cufundat în muncă, chiar dacă mintea nu-i stătea acolo. A inspectat fabrici în Tbilisi și Erevan; a făcut campanie electorală pentru alegerile de district din sovietul Moscovei; a ținut cuvântări la întâlnirile de sindicat; a editat ziarul institutului; a preluat instruirea noilor cercetători; și-a scris disertația; a tradus articole; a luat lecții de franceză și engleză; a cântat într-un cor; a exersat la pian; și a organizat un Club de Matematică. Lui Lev îi venea greu să și-o imagineze în toate aceste ipostaze noi. „Când mă gândesc la tine”, i-a scris el pe 4 februarie 1948, „și mă gândesc la tine în fiecare moment când sunt liber, te văd limpede doar în anumite ipostaze”.

Accea în care, după ce te gândești la ceva, ridici brusc privirea ca să răspunzi. Accea în care stai atunci când vorbești cu cineva. Cum dormi (asta e ceva ce nu poți să-ți imaginezi, nici măcar cu aproximație!). Cât de repede îți împletești părul (o îndemânare care pentru mine este de nepătruns). Dar nu prea pot să-mi amintesc vocea ta – doar râsul tău din când în când și anumite fraze și tonul tău. Teama îmi împiedică imaginația să mi te înfățișeze în împrejurări necunoscute, teama că ceva nu ar fi tocmai bine, nu cum ar fi în realitate, ci mai rău.

Sveta avea multe vești pentru Lev. În decembrie, guvernul denominalizase rubla (1 rublă nouă = 100 de ruble vechi) și abolise raționalizarea. Toată lumea se grăbea să cumpere bunuri cu banii vechi, ceea ce ducea la cozi lungi la toate magazinele, dar treptat situația s-a îmbunătățit. Pentru familiile relativ înstărite, precum a Ivanovilor, noile oportunități de consum erau atrăgătoare. „Viața fără sistemul de raționalizare are partea ei negativă – multe tentații fără nicio constrângere”, îi scria Sveta lui Lev pe 24 ianuarie.

La început, oamenii cheltuiesc totul, apoi își dau seama că trebuie să fie mai atenți, dar la următoarea chenzină totul se reia de la capăt. Nimeni nu mai mănâncă pâine neagră (noi avem un kilogram de trei zile și pare să mai țină încă vreo câteva) și toată lumea vânează

franzele (4 ruble bucata – înainte era 1 rublă și 40 de copeici). [...] La început, era imposibil să pui mâna pe produse de patiserie – dar acum foamea noastră de astfel de lucruri e satisfăcută. [...] Magazinele din preajmă care închid noaptea târziu sunt un dar de la Dumnezeu. În clădirea noastră e o băcănie, la gara Kursk e un magazin de delicatese, un Țentrosoiuz [o Cooperativă Centrală] lângă Porțile Pokrovski. După ora 10, nu mai e nimeni pe acolo și e ușor să cumperi ceai, zahăr și unt etc. Pâine și cartofi se mai găsesc de vânzare și la cantinele instituțiilor. Mama iese în oraș devreme ca să cumpere carne (dar asta pentru că îi place să obțină calitate la prețuri negociabile). Sunt cozi la făină și încă și mai multe la lapte, pentru că, în comparație cu orice altceva, este ieftin – 4 ruble litrul. [...] Încă un lucru pe care pot să-l menționez este că începând cu Anul Nou salariul mi-a fost rotunjit la 1.000 [de ruble]. [...] Traiul de zi cu zi – lumină, gaze, încălzire –, totul e bine, tramvaiele etc. s-au îmbunătățit. La metrou sunt vagoane noi, refăcute cu ceea ce pare a fi un lemn roșu de sequoia, și s-au pus lumini deasupra scaunelor și pe mijloc, iar ferestrele sunt mari. [...] Și cu aceasta închei buletinul de știri.

Sveta voia să împartă noua bunăstare generală cu Lev și tovarășii lui de detenție, trimițându-le pachete în mod regulat. A refuzat să-i mai asculte protestele. „Așa că, dragul meu, prostuțul meu Lev”, scria ea pe 30 martie, „cum să spui că nu mai ai nevoie de nimic până anul viitor? Doar aceleași coji uscate. [...] Chiar crezi că pot să stau aici și să beau un ceai delicios cu gem sau să ciugulesc un biscuit cu lapte fără să mă gândesc să-ți trimit și ție ceva?”

Lev a continuat să protesteze atunci când ea îi trimitea alimente dar, într-adevăr, i-a cerut medicamente pentru prietenii lui bolnavi și pentru ceilalți deținuți. Strelkov încă mai suferea de dureri de stomac, pe care Lev i le-a descris cu lux de amănunte, astfel încât Sveta să poată obține un diagnostic de la prietena ei doctoriță Șura și să-i trimită medicamentele potrivite.

Pacientul în vârstă de 49 de ani are o dispoziție în general veselă și pare tânăr. [...] Din 1938, suferă de hernie (de mărimea unui ou de

gâscă). În 1920, a fost împușcat în piept: încă se mai poate vedea cicatricea de 5 cm a rănii la intrarea glonțului sub sfârcul drept, precum și cicatricea de 4 cm de la ieșirea glonțului aproape de șira spinării, între aceleași coaste. În octombrie 1947, a început să sufere de crize periodice de durere acută la și în jurul stomacului – o durere localizată pe o porțiune lată de 2-3 degete la același nivel cu coastele a șaptea și a opta, începând din partea dreaptă, cam la o palmă distanță de mijloc, și deplasându-se către stânga, la o depărtare de 2-3 degete de mijloc. [...] Durerea e foarte intensă, acută și săcăitoare, și durează între 8 și 14 ore, fără nicio ameliorare. Dacă se întinde pe spate în timpul unei astfel de crize, durerea se intensifică, dar, dacă-și strânge genunchii la piept, se diminuează. Dieta obișnuită (din ultimii câțiva ani) a constat din: pâine neagră proaspătă, supă diluată făcută din orz fin măcinat, boabe de orz sau terci de ovăz și sare cu apă, casă cu exact aceleași „ingrediente”, dar mult mai puțin concentrată, ceai și înlocuitor de cafea fie cu zahăr, fie fără. Dintre toate acestea, doar pâinea neagră proaspătă îi provoacă o criză. [...] Sunt puține șanse să i se schimbe dieta.

Sveta i-a răspuns cu un diagnostic din partea Șurei, care consultase doctori de la Primul Institut Medical din Moscova și fusese de acord cu ei că explicația cea mai plauzibilă era o problemă de ficat. A trimis o serie de medicamente, niște sonde medicale, pentru a-i lua mostre de bilă, și sfaturi cu privire la ce anume să mănânce, promițându-i că-i va trimite pâine albă uscată.

Liubomir Terlețki, vecinul de pat al lui Lev, era și el bolnav. Suferea de scorbut, rezultatul a opt ani petrecuți în lagărul de muncă, și era distrus din punct de vedere psihic. „Liubka este posomorât și de-abia mai vorbește”, i-a scris Lev Svetei. „Îi este teamă de tot ce-i frumos și nu vrea să vadă frumosul nici în natură, nici în cărți, pentru că-i aduce aminte de casă.” Ca să combată scorbutul, Sveta a început să-i trimită pliculețe de vitamina C pudră și, treptat, Terlețki și-a recăpătat puterile. Dar efectele psihice devastatoare ale vieții în lagăr încă îl marcau. „Liubka al meu se întoarce foarte greu la civilizație”, i-a spus Lev Svetei.

Azi l-am întrebat de ce face grimasele acelea urâte atunci când dă mâna cu oamenii și de ce-i salută atât de ciudat. Părând oarecum stânjenit, mi-a răspuns că în ultimii 8 ani se obișnuise ca oamenii să nu spună niciodată bună ziua sau la revedere, ci doar să mormăie înjurături unul către altul și să-și folosească mâinile doar ca să lovească pe cineva – așa că el nu e niciodată sigur dacă sunt sinceri atunci când îi întind mâna să le-o strângă. El își oferă mâna ca și când ar îndeplini vreun ritual medieval de reverență. „Dar”, spune el, „mă surprind făcând așa și uneori reușesc să nu par chiar atât de timid”. Cu ceva noroc, într-un an va reuși iarăși să salute oamenii în mod normal.

În mai 1948, Tamara, soția lui Aleksandrovici, care era și ea bolnavă, a venit la Moscova ca să o vadă un doctor. Sveta a ajutat-o să se descurce în capitală și, la întoarcerea la Peciora, i-a dat o cutie cu medicamente pentru prietenii lui Lev.

Nici Sveta nu era prea bine. Slăbea, dormea prost, era nervoasă și ușor impresionabilă – semne clare de depresie, deși nimeni nu vorbea despre astfel de lucruri în Uniunea Sovietică, unde optimismul era obligatoriu și așteptarea generală era ca oamenii cu probleme să se mobilizeze și să depășească obstacolele. Familia Ivanov avea mulți prieteni doctori, iar Sveta a fost să-i consulte pe mulți dintre ei. Cu toții au presupus că problema ei era de natură fizică. I-au făcut analize de sânge, au crezut că au descoperit o inflamație a tiroidei și au trimis-o la endocrinologi, care i-au dat iod și barbifen (fenobarbital), dar nimeni nu a întrebat-o cum se simțea din punct de vedere emoțional. Sveta nu știa cum să interpreteze părerile doctorilor. Nu era convinsă că era ceva în neregulă cu ea din punct de vedere fizic. Tot ce știa era că se simțea și arăta rău. I-a scris lui Lev:

La endocrinologie, doctorița mi-a spus că e convinsă că există o intensificare a activității tiroidei (dureri de cap, temperatură, cardiodinie, pierdere a greutateii, nervozitate etc. etc., inclusiv o strălucire ciudată a ochilor – după părerea mea asta se datorează pur și simplu temperaturii). M-aș mulțumi cu un astfel de diagnostic – chiar urăsc incertitudinea. Mi-a prescris tablete simple cu iod, pe care să le iau

împreună cu potasiu iodat, barbifen, brom, camfor și extract de valeriană. Trebuie să le iau pe toate timp de 20 de zile, apoi să fac o pauză de 10 zile, apoi să le iau alte 20 de zile și să mă întorc la consult. Toate-s bune în afară de faptul că acum nu există valeriană, așa că nu pot să încep tratamentul. Azi am fost din nou la doctorul nostru ca să-i dau rezultatele analizelor și să-i spun de vizita mea la endocrinologie. Chiar a fost surprins de VSH-ul¹ meu. A crezut probabil că toate afecțiunile mele erau pe fond nervos, însă doar nervozitatea nu mărește VSH-ul. S-a referit la recomandările endocrinologului într-un mod destul de condescendent: „O să vă facă bine să le luați, dar după părerea mea nu acesta este lucrul cel mai important”. (Nu mi-a spus ce anume era important.) „Sfatul meu este să luați untură de pește până la vară.” (Și dacă nu ajută?) Nu găsesc niciun cântar ca să mă cântăresc, așa că nu pot spune în mod obiectiv dacă chiar am slăbit sau dacă scăderea în greutate e doar o părere subiectivă a celorlalți. Mie mi se pare că nu-s mai slabă decât eram și că am fost și mai slabă vara trecută, dar e adevărat că sunt trasă la față, ceea ce nu mă prea avantajează și face pe toată lumea să exclame: „Ce se întâmplă cu tine?”. Și în fața mea, și pe la spate se discută despre cum arătam atunci când mergeam la Kromnik² („o fată atrăgătoare”) și cum arăt acum (în mod evident referindu-se la faptul că sunt bătrână și prăpădită, că am ajuns o babă).

Lev era singura persoană cu care putea să vorbească despre cum se simțea. În februarie 1948, la câteva săptămâni după întoarcerea de la Peciora, i-a scris:

Dragul meu Levi, îmi doresc atât de mult să fiu cu tine, dar nu am mai primit nici măcar o scrisoare de la tine. Încerc să ajung la suprafață și să nu mai fiu nervoasă. Cuvântul „nu pot” mi-a reintrat în vocabular. Nu suport să văd oameni care nu sunt fericiți în condițiile în care, obiectiv vorbind, au tot ce le trebuie ca să fie fericiți. Nu pot să îi înțeleg și nu mă pot abține să nu fiu aspră sau impulsivă cu ei. Irina m-a sunat sâmbătă și m-a invitat să merg o zi la Losinka, dar

1. Viteza de sedimentare a hematiilor.

2. Institutul aflat în apropiere de Sverdlovsk unde Sveta lucrase în 1943.

am refuzat-o. Nu pot să accept alinarea pe care mi-o oferă prietenii. Îmi trebuie totul sau nimic. Încă o dată totul e colorat în alb și negru. Dar toți acești „nu pot” își găsesc explicația doar printr-un singur „vreau”. Înăuntrul meu totul se înăsprește și mi-e imposibil să mă opun. De aceea o reped pe Irina, închid telefonul și apoi încep să plâng.

Scrisorile trimise lui Lev erau o defulare a depresiei ei. El îi înțelegea stările de spirit. „N.A. [mama lui Gleb] a sunat mai deunăzi și m-a întrebat dacă totul e în regulă, iar eu, ascunzându-mi tristețea, i-am spus că totul e bine”, i-a scris lui Lev pe 2 martie,

dar adevărul este că nici măcar eu nu știu ce să fac cu mine însămi în starea asta de deprimare. Levi, dragul meu, dacă îți voi scrie vreodată scrisori urâte, știu că nu am dreptul, dar cui altcuiva pot să mă plâng dacă nu ție? Când îți scriu ție, devin mai puțin nervoasă. Așadar, încă o dată, Levi, să nu te superi dacă primești vreo astfel de scrisoare. Oricum, când o vei primi, probabil că starea mea de spirit proastă va fi trecut, iar eu voi țopăi de fericire. Da, dragul meu? Nu scriu niciodată ca să te supăr sau să-ți sporesc durerea. Plâng deja de vreo câteva zile în șir, nu doar când merg la culcare, ci și după ce mă trezesc, dimineața devreme, înainte de prânz și după. Lucrul cel mai important, Levi, lucrul cel mai important, ei bine, tu știi bine care e. [...]

Levi, sper că nu ne vom simți niciodată vinovați unul față de celălalt și că ne vom ierta unul pe celălalt pentru orice lucru important, iar dacă nu e ceva important, vom încerca să nu ne supărăm (deși persoanele cele mai apropiate sunt cele care poartă de obicei povara supărărilor noastre).

Sveta nu voia să-l împovăreze pe Lev cu ideea că depresia ei ar fi legată în vreun fel de întemnițarea lui. Avea și așa destule probleme de înfruntat. Iar ea știa că trebuia să rămână puternică pentru a-l ajuta pe parcursul anilor care vor urma. În multe dintre scrisorile ei vorbea despre alte motive ale stării ei proaste. „M-a lovit o depresie și aștept să se termine”, i-a scris. „Nu știu de ce luna ianuarie este atât de grea. Poate pentru că odinioară era luna cea mai fericită,